

Nr 189.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag angående ändring i lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång; given Stockholm slott den 11 mars 1947.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härigenom jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag angående ändring i lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång.

GUSTAF.

Herman Zetterberg.

F ö r s l a g

till

L a g

angående ändring i lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång.

Härigenom förordnas, att 1—6, 8—11, 13—15 och 17 §§ samt överskrifterna framför 1 och 10 §§ lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

Om fri rättegång vid underrätt. Om fri rättegång vid första domstol.

1 §.

Vid allmän underrätt, *polisdomstol* och krigsrätt samt *första domstol i jorddelningsmål och i vattenmål* må på de villkor och i den omfattning, som här nedan stadgas, fri rättegång i *visst mål* beviljas den, som icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången därstädes förenade *kostnader* eller efter deras utgivande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet.

I mål vid allmän underrätt, krigsrätt, *ägodelningsrätt, vattendomstol eller arbetsdomstolen* må på de villkor och i den omfattning som här nedan stadgas fri rättegång beviljas den, som icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången därstädes förenade *kostnaderna* eller efter deras utgivande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet. *Vad nu sagts om mål skall äga motsvarande tillämpning å förundersökning i brottmål, så ock å ärende som avses i lagen om handläggning av domstolsärenden eller eljest ej skall handläggas i den för tvistemål eller brottmål stadgade ordningen.*

Fri rättegång — — — — — — — — — — fri rättegång.

I brottmål, där brottet är sådant, att det hör under allmänt åtal eller må efter angivelse åtalas av allmän åklagare, må fri rättegång ej beviljas *Målsägande i brottmål må, om brottet hör under allmänt åtal, ej erhålla fri rättegång i annat fall än då åklagaren väckt åtal för brottet. I*

¹ Senaste lydelse av 1—6, 8, 10, 11, 13 och 14 §§ se SFS 1944: 212.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

målsägande i annat fall än att åklagaren anhängiggjort talan i målet.

ärende som sägs i första stycket må fri rättegång beviljas allenast om förhandling utsatts i ärendet eller eljest med hänsyn till ärendets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt särskilda skäl äro därtill.

2 §.

Beslut om fri rättegång meddelas av rätten eller, då rätten ej sitter, av dess ordförande.

Ansökan om fri rättegång göres muntligen eller skriftligen och skall åtföljas av skriftlig, på heder och samvete avgiven uppgift å sökandens förmögenhetsvillkor och omfånget av honom åliggande underhållsskyldighet; äro sagda förhållanden ej kända, skall uppgiften vara styrkt genom offentlig myndighet, som Konungen bestämmer.

3 §.

Part, som åtnjuter fri rättegång, vare befriad från erläggande av stämpelavgift i målet och njute tillika den förmån att av allmänna medel skola gäldas expeditionslösen, kostnad för delgivning av stämning och sådant rättens beslut, av vilket motparten skall erhålla del, samt för inkallelse av och ersättning till sådana av parten åberopade vittnen, vilkas hörande i målet ej utan skäl påkallats, så ock ersättning till tjänsteman för särskild förrättning eller å tjänstens vägnar förskjuten kostnad. Frihet från avgift för protokoll, som ej utfärdas utan särskild begäran, må jämväl efter det rätten skilt sig från målet åtnjutas, såframt begäran därom göres innan tiden för bevarande av talan mot utslaget, genom vad eller besvär, gått till ända.

Av allmänna medel skall ock gäldas ersättning till sakkunnig som utsetts av rätten, om ersättningen enligt

Part, som åtnjuter fri rättegång, vare befriad från erläggande av stämpelavgift för expeditioner angående rättegången och njute tillika den förmånen att av allmänna medel skola utgå expeditionslösen, delgivningskostnad som eljest skolat åligga parten samt ersättning till tjänsteman för särskild förrättning eller å tjänstens vägnar förskjuten kostnad. Frihet från avgift för sådan rättens expedition som ej utfärdas utan särskild begäran må åtnjutas jämväl efter det rätten skilt målet från sig, om expeditionen begäres innan tiden för fullföljd av talan utgått.

Av allmänna medel skall ock utgå kostnad för bevisning som ej förbragts utan skäl ävensom förskott å kostnad för bevisning, om kostnaden eller förskottet enligt lag skall utgivas av parten eller av parterna en för båda och båda för en.

(Gällande lydelse.)

(Förelagten lydelse.)

lag skall utgivas av parten. Har i det slutliga utslaget förordnats att ersättning, vars gäldande ålegat båda parterna, skall stanna å parten, skall denna kostnad, även där ersättningen till den sakkunnige helt eller delvis utgivits av motparten, utgå av allmänna medel.

Har i — — — — — undersökningen avgives.

4 §.

Är part, som åtnjuter fri rättegång, enligt lag skyldig eller har han eljest av rättens ordförande anmodats att komma personligen tillstådes vid rätten, eller har rätten ålagt honom personlig inställelse, äge rätten med anledning av sådan inställelse på begäran tillerkänna parten gottgörelse av allmänna medel för resekostnad enligt lägsta reseklass i allmänna rese-reglementet, om han finnes icke själv kunna svara för kostnaden. Är avståndet till sammanträdesorten mindre än fem mil, må dock sådan gottgörelse utgå allenast såframt synnerliga skäl därtill äro. Rätten eller, då rätten ej sitter, dess ordförande äger besluta om förskott av allmänna medel, därest parten måste antagas sakna medel för resan.

Om synnerliga — — — — — vid domstolen.

Har part, som åtnjuter fri rättegång, haft andra nödvändiga utgifter för rättegången, som icke avses i 3 § men äro jämförliga med där angivna kostnader, äge rätten ock tillerkänna honom ersättning därför med skäligt belopp, om han finnes icke själv kunna svara för utgifterna.

Har part, som åtnjuter fri rättegång, förelagts att infinna sig personligen vid rätten, må parten på begäran tillerkännas gottgörelse av allmänna medel för resekostnad enligt lägsta reseklass i allmänna rese-reglementet, om han finnes icke själv kunna svara för kostnaden. Är avståndet till sammanträdesorten mindre än fem mil, må dock sådan gottgörelse utgå allenast såframt synnerliga skäl äro därtill. Därest parten måste antagas sakna medel för resan, må nödigt förskott å ersättningen meddelas honom.

Har part, som åtnjuter fri rättegång, haft andra nödvändiga utgifter för rättegången, som icke avses i 3 § men äro jämförliga med där angivna kostnader, må ock ersättning därför med skäligt belopp tillerkännas honom, om han finnes icke själv kunna svara för utgifterna.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

5 §.

Finnes part, som åtnjuter fri rättegång, icke kunna själv eller genom någon, som i tjänsteställning eller eljest lämnar honom bistånd, behörigen tillvarataga sina intressen vid talans *anhängiggörande* eller utförande, må på hans begäran lämplig person förordnas att *därvid mot ersättning av allmänna medel biträda honom.*

Rättegångsbiträde förordnas av rätten eller, då rätten ej sitter, av dess ordförande. Där ej omständigheterna annat påkalla, bör med beslut angående förordnande att biträda part med talans utförande anstå, till dess parten varit personligen tillstädes i målet och rätten därvid funnit, att behov av biträde föreligger.

Till rättegångsbiträde bör, om målets beskaffenhet det fordrar, förordnas någon som avlagt för utövande av domarämbete föreskrivna kunskapsprov. Företrädesvis bör därvid anlitas befattningshavare vid rättshjälpsanstalt eller annan som vid rätten yrkesmässigt utövar advokatverksamhet och ej är avlägset boende; har sådan person av parten föreslagits till biträde, bör avvikelse från förslaget ej ske, såframt ej särskilda skäl därtill äro.

Vid förordnande av rättegångsbiträde må, när skäl därtill äro, biträdet berättigas att sätta annan lämplig person i sitt ställe.

Finnes part, som åtnjuter fri rättegång, icke kunna själv eller genom någon som i tjänsteställning eller eljest lämnar honom bistånd behörigen tillvarataga sina intressen vid talans *väckande* eller utförande, må på hans begäran lämplig person förordnas att *mot ersättning av allmänna medel biträda honom därvid. I brottmål skall dock vad nu sagts icke äga tillämpning i fråga om den misstänkte utan gälle beträffande biträde åt honom vad i rättegångsbalken är stadgat om offentlig försvarare.*

Till rättegångsbiträde skall förordnas advokat eller annan som avlagt för utövande av domarämbete föreskrivna kunskapsprov och finnes skickad för uppdraget. Företrädesvis bör därvid anlitas befattningshavare vid rättshjälpsanstalt eller advokat som vid rätten brukas som rättegångsombud. Har parten själv föreslagit någon som är behörig, skall han förordnas, om ej hans anlitan skulle medföra avsevärt ökade kostnader eller eljest särskilda skäl föranleda annat. Vid förordnande av rättegångsbiträde må, när skäl äro därtill, biträdet berättigas att sätta annan behörig person i sitt ställe.

Biträde skall kallas till huvudförhandling eller annat rättens sammanträde för förhandling.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

6 §.

Om delgivning och inkallelse, som i 3 § sägs, föranstalte, såframt parten därom framställer begäran, rätten eller dess ordförande.

Part, som åtnjuter fri rättegång, må ej i målet förpliktas gottgöra statsverket ersättning till offentlig försvarare, tolk eller stenograf, eller kostnad som enligt föreskrift i rättegångsbalken av allmänna medel utgått för bevisning varom rätten självant föranstaltat.

8 §.

När rätten från sig skiljer mål, vari part åtnjuter fri rättegång, skall rätten, där parten jämlikt 7 § förklarats förlustig sagda förmån, förplikta honom att ersätta statsverket kostnad, som enligt 3, 4 eller 5 § skolat *gäldas* av allmänna medel; dock ankomme på rätten att pröva, om och i vad mån sådant åläggande bör ske i fall, då beslutet om förmånens upphörande grundats därpå, att det *för parten funnits vara av ringa betydelse*, att hans talan vinner prövning.

När rätten från sig skiljer mål vari part åtnjuter fri rättegång, skall rätten, där parten jämlikt 7 § förklarats förlustig sagda förmån, förplikta honom att ersätta statsverket kostnad som enligt 3, 4 eller 5 § skolat *utgå* av allmänna medel; dock ankomme på rätten att pröva om och i vad mån sådant åläggande bör ske i fall, då beslutet om förmånens upphörande grundats därpå, att det *funnits vara av ringa betydelse för parten* att hans talan vinner prövning. *Föreligga sådana omständigheter som avses i 31 kap. 2 § rättegångsbalken, må betalningsskyldighet ej åläggas parten.*

Har part, som åtnjuter fri rättegång, ej förklarats ersättningsskyldig, men tappar motparten, varde sådan skyldighet denne ålagd, där han enligt lag är pliktig gälda vinnande parts rättegångskostnad.

Där ej part, som åtnjuter fri rättegång, enligt första stycket förklarats skyldig att återgälda kostnad som där avses, skall sådan skyldighet åläggas motpart eller annan som enligt lag skulle varit pliktig att gottgöra parten kostnaden. Rör målet allmänt åtal, må åklagaren förpliktas ersätta kostnaden, om han väckt åtalet utan skäl; har målsägande utan skäl gjort angivelse eller eljest föranlett åtalet, må i den omfattning, som finnes skälig, ersättningsskyldighet ock åläggas honom.

Vinna makar — — — — — stycket avses.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

9 §.

Mot beslut, varigenom fri rättegång beviljats, må talan ej föras.

Har rättens ordförande lämnat utan bifall ansökan om fri rättegång eller om förordnande av rättegångsbiträde eller till rättegångsbiträde förordnat annan, än part föreslagit, må parten hos rätten påkalla ny prövning av frågan.

Om fri rättegång i hovrätt och hos Konungen.

Vad i 8 § är stadgat skall äga motsvarande tillämpning när förundersökning, varunder den misstänkte åtnjuter fri rättegång, nedlägges eller avslutas utan att åtal mot honom väckes. Det åligger åklagaren att hos rätten göra anmälan om förundersökningens nedläggande eller avslutande.

Om fri rättegång i hovrätt och högsta domstolen.

10 §.

Har part vid underrätt åtnjuter fri rättegång, vare han, då målet fullföljes till hovrätten, berättigad att jämväl med avseende å rättegången därstädes tillgodonjuta de i 3 § omförmälda förmåner, såframt ej under tiden partens förmögenhetsförhållanden veterligen så ändrats, att han utan intrång i de medel, som äro nödiga för hans eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet, kan gälda kostnaderna för rättegången i hovrätten. Part äge ock eljest i hovrätten komma i åtnjutande av fri rättegång enligt vad nu sagts, där han, på sätt i 2 § andra stycket föreskrives, styrker, att han icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången i hovrätten förenade kostnader eller efter deras utgivande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet.

Part, som vid underrätt åtnjuter fri rättegång, vare, om målet fullföljes till hovrätten, berättigad att jämväl med avseende å rättegången därstädes tillgodonjuta de i 3 och 4 §§ omförmälda förmånerna, såframt ej under tiden partens förmögenhetsförhållanden veterligen så ändrats, att han utan intrång i de medel som äro nödiga för hans eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet kan gälda kostnaderna för rättegången i hovrätten. Part äge ock eljest i hovrätten komma i åtnjutande av fri rättegång enligt vad nu sagts, där han på sätt i 2 § föreskrives styrker, att han icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången i hovrätten förenade kostnaderna eller efter deras utgivande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet.

Har tilltalad, som i hovrätten åtnjuter fri rättegång, personligen inställt sig vid muntligt förhör, eller har hovrätten ålagt annan part, som åtnjuter fri rättegång, att komma per-

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

sonligen tillstades vid sådant förhör, skall vad i 4 § första och andra styckena stadgas äga motsvarande tillämpning. Bestämmelsen i 4 § tredje stycket skall ock gälla med avseende å rättegången i hovrätten.

Där part, som i hovrätten åtnjuter fri rättegång, anlitat biträde för rättegången därstädes, må hovrätten på partens begäran i det slutliga utslaget tillerkänna biträdet ersättning av allmänna medel, om parten ägt grundad anledning att fullfölja talan och därvid haft behov av biträde eller om parten med hänsyn till målets beskaffenhet haft behov av biträde för avgivande av svaromål.

Har hovrätten utsatt muntligt förhör i mål, där part åtnjuter fri rättegång, äge hovrätten på partens begäran förordna lämplig person att biträda honom vid utförande av hans talan i hovrätten, om parten är i behov av sådant biträde; och skall därvid vad i 5 § tredje och fjärde styckena stadgas äga motsvarande tillämpning.

Vad i 1 § andra och tredje styckena samt i 6, 7 och 8 §§ är stadgat skall äga motsvarande tillämpning med avseende å fri rättegång i hovrätt.

Mot hovrätts beslut i fråga, som i denna paragraf avses, må talan ej föras.

Har part, som åtnjuter fri rättegång i hovrätten, därstädes anlitat biträde av någon som varit förordnad att biträda honom med talans utförande i underrätten, skall ersättning till biträdet utgå av allmänna medel. I annat fall skall i fråga om parts rätt till biträde i tillämpliga delar gälla vad i 5 § är stadgat.

Bestämmelserna i 1 § andra och tredje styckena samt 6—9 §§ skola ock äga motsvarande tillämpning med avseende å fri rättegång i hovrätt.

11 §.

Bestämmelserna i 10 § skola äga motsvarande tillämpning i fråga om mål, som fullföljes hos Konungen.

Bestämmelserna i 10 § skola äga motsvarande tillämpning i fråga om mål som fullföljes till högsta domstolen.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

13 §.

Finnes part, som åtnjutit fri rättegång, efter rättegångens avslutande kunna utan intrång i de medel, som äro nödiga för hans eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet, gälda rättegångskostnad, som enligt denna lag *av allmänna medel guldits*, må han på yrkande av kronans ombudsman i den ort, där parten har sitt hemvist, förpliktas att ersätta statsverket sådan kostnad, dock att, om dylik ersättningsskyldighet ålagts *motparten*, talan som nu sagts ej må väckas med mindre det visas, att kostnaden icke kunnat uttagas av denne. Talan må ej *anhängiggöras* senare än fem år efter rättegångens avslutande.

Vad i — — — verkställighetsåtgärden avslutats.

Har part guldit kostnad, som *motparten* förpliktats att återgälda statsverket, inträder han i statsverkets rätt mot den andre.

Finnes part, som åtnjutit fri rättegång, efter rättegångens avslutande kunna utan intrång i de medel som äro nödiga för hans eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet gälda rättegångskostnad, som enligt denna lag *utgått av allmänna medel eller som avses i 6 §, och föreligga ej sådana omständigheter, som angivas i 31 kap. 2 § rättegångsbalken*, må han på yrkande av kronans ombudsman i den ort där parten har sitt hemvist förpliktas att ersätta statsverket sådan kostnad, dock att, om dylik ersättningsskyldighet ålagts *motpart eller annan*, talan som nu sagts ej må väckas med mindre det visas att kostnaden icke kunnat uttagas av denne. Talan må ej *väckas* senare än fem år efter rättegångens avslutande.

Har part guldit kostnad som *annan* förpliktats att återgälda statsverket, inträder han i statsverkets rätt mot den andre.

14 §.

Vittnesersättning, som enligt denna lag skall gäldas av allmänna medel, skall utgå efter enahanda grunder och i samma ordning, som stadgas angående ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål.

Rättegångsbiträde, som förordnats enligt denna lag, *åtnjute efter rättens prövning av allmänna medel* arvode för det arbete han nedlagt å rättegången, så ock gottgörelse för nödvändiga utgifter. Vid begäran om ersättning bör redogörelse lämnas för det arbete och de utgifter uppdraget med-

Rättegångsbiträde som förordnats enligt denna lag *är berättigad att erhålla* arvode för det arbete han nedlagt å rättegången, så ock gottgörelse för nödvändiga utgifter *samt för tids-spillan i samband med inställelse vid rätten*. Vid begäran om ersättning bör redogörelse lämnas för det arbete och

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

fört. Arvode och *gottgörelse för utgifter* skola fastställas var för sig.

Arvode till biträde skall bestämmas till belopp som med avseende å det arbete uppdraget krävt, den omsorg och skicklighet, varmed det utförts, samt omständigheterna i övrigt kan anses utgöra skälig ersättning för uppdraget. Vid bestämmandet av *ersättning* bör hänsyn tagas till inställelse vid rätten å samma *rättegångsdag* i annat mål. Finnes talan hava anhängiggjorts eller fullföljts utan skäl, må, där biträdet brustit i nödig aktsamhet, ersättningen till honom efter omständigheterna nedsättas under vad som eljest bort utgå eller ock biträdet förklaras ej äga rätt till ersättning.

Ej må biträde, som förordnats av rätten eller dess ordförande, av parten förbehålla sig ytterligare ersättning; har sådant förbehåll skett, vare det utan verkan.

Beslut om ersättning till rättegångsbiträde gånge i verkställighet, ändå att det ej vunnit laga kraft. Skriftligt besked om beslutet skall utan avgift tillhandahållas biträdet.

de utgifter uppdraget medfört. Arvode och *övrig ersättning* skola fastställas var för sig.

Arvode till biträde skall bestämmas till det belopp som med avseende å det arbete uppdraget krävt, den omsorg och skicklighet, varmed det utförts, samt övriga omständigheter kan anses utgöra skälig ersättning för uppdraget. Vid bestämmande av *ersättning i övrigt* bör hänsyn tagas till inställelse vid rätten å samma *dag* i annat mål. Finnes talan hava anhängiggjorts eller fullföljts utan skäl, må, där biträdet brustit i nödig aktsamhet, ersättningen till honom efter omständigheterna nedsättas under vad som eljest bort utgå eller ock biträdet förklaras ej äga rätt till ersättning.

Biträde må ej förbehålla sig ytterligare ersättning av parten; har sådant förbehåll skett, vare det utan verkan.

15 §.

Vad i denna lag sägs om rättegångsbiträde äge ej tillämpning i fall, då, enligt vad särskilt är stadgat, häktad eller vid krigsdomstol tilltalad är berättigad erhålla sådant biträde.

Beslut rörande fråga som avses i denna lag meddelas av rätten. Krigsrätts, ägodelningsrätts eller vatten-domstols beslutanderätt må dock, då domstolen ej håller sommantråde, utövas av krigsdomaren, ägodelningsdomaren eller vattenrättsdomaren.

Har rätten skilt målet från sig, äger den, till dess part fullföljt talan eller tiden för sådan talan utgått, bevilja parten fri rättegång i högre rätt och

*(Gällande lydelse.)**(Föreslagen lydelse.)*

förordna biträde åt honom för rättegången därstädes.

I fråga om talan mot beslut som meddelats av krigsdomare, ägodelningsdomare eller vattenrättsdomare äge vad som är stadgat om talan mot krigsrätts, ägodelningsrätts och vatten-domstols beslut motsvarande tillämpning.

17 §.

Närmare föreskrifter rörande ordningen för gäldande av ersättning enligt denna lag till tjänstemän och rättegångsbiträden ävensom angående delgivningar och inkallelser genom rättens eller dess ordförandes försorg samt vad i övrigt med avseende å denna lags tillämpning är att iakttaga meddelas av Konungen.

Närmare föreskrifter rörande tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1948. I mål vari rättegång inletts före nämnda dag skall dock äldre lag lända till efterrättelse såvitt part därigenom kan erhålla förmån, som icke skulle stå till buds vid tillämpning av nya lagen.

Vad i äldre lag är stadgat om fullföljd av talan och omedelbar verkställighet av vissa beslut skall alltjämt äga tillämpning i fråga om beslut som meddelats före nya lagens ikraftträdande eller som hovrätt därefter meddelar i mål, vilket underrätten avgjort före ikraftträdandet.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementens ärenden hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 28 februari 1947.

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, DANIELSON, VOUGT, MYRDAL, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, MOSSBERG, WEIJNE.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, anmäler efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet och tillförordnade chefen för socialdepartementet, statsrådet Mossberg, fråga om *ändringar i lagen om fri rättegång med anledning av processreformen.*

Föredraganden anför följande.

I sitt betänkande med förslag till ny rättegångsbalk anförde processlagberedningen, att den fria rättegången ansetts böra liksom hittills regleras genom särskild lagstiftning. Det vore emellertid uppenbart, att det nya förfarandet, särskilt vad anginge överrätterna, kunde påkalla vissa ändringar i lagen om fri rättegång. Denna fråga borde upptagas till övervägande före nya RB:s ikraftträdande.

Efter avgivandet av beredningens betänkande ha genom lag den 12 maj 1944 åtskilliga ändringar vidtagits i lagen om fri rättegång. Redan härigenom ha väsentligt ökade möjligheter beretts att tillgodose de nya behov av särskilda förmåner åt obemedlade parter vilka uppkomma vid övergången till ett muntligt processsystem. Vissa ytterligare lättnader torde emellertid vara påkallade. Även i några andra avseenden erfordras med hänsyn till nya RB:s innehåll att saklig ändring i lagen äger rum. Dessutom böra lagens bestämmelser på flera punkter undergå formell jämkning i anslutning till föreskrifterna i nya RB.

I enlighet med det sålunda anförda utarbetades i oktober 1946 inom departementet en promemoria med utkast till ändringar i lagen om fri rättegång med anledning av processreformen. Över denna promemoria ha, efter remiss, yttranden avgivits av rikets hovrätter, nedre justitierevisionen, statskontoret, föreningarna Sveriges häradshövdingar och Sveriges stadsdomare, Sveriges advokatsamfund samt styrelserna för Stockholms stads, Stockholms läns, Norrköpings stads, Malmö stads, Hälsingborgs stads, Göteborgs stads, Älvsborgs läns, Örebro läns och Västmanlands läns rättshjälpsanstalter. I flertalet yttranden ha de i promemorian föreslagna lagändringarna i huvudsak tillstyrkts eller lämnats utan erinran. De anmärkningar som framställdes

ha främst avsett frågorna om fri rättegång i ansökningsärenden och om förordnande av rättegångsbiträde.

Spörsmålet om fri rättegång i ansökningsärenden var föremål för uppmärksamhet även i samband med 1944 års ändringar i förevarande lag. Till grund för dessa ändringar låg ett av särskilda sakkunniga den 21 november 1942 avgivet betänkande med förslag rörande fri rättegång (SOU 1942: 50). I nämnda betänkande erinrades att enligt 1 § i lagen fri rättegång finge »i visst mål» beviljas den som icke ägde tillgång till gäldande av de med »rättegången» vid domstolen förenade kostnaderna. De sakkunniga ansågo sig också med stöd av uttalanden i förarbetena kunna fastslå, att lagen ursprungligen icke varit avsedd att, såvitt underrättsprocessen angår, vinna tillämpning å annat än egentliga rättegångsmål. De framhöllo emellertid tillika att praxis ej strängt upprätthållit denna grundsats. Sedan Svea hovrätt i ett avgörande år 1934 förklarar hinder ej möta mot att jämväl vid underrätt bevilja fri rättegång då talan om hemskillnad anhängiggjorts genom ansökan, hade sålunda fri rättegång ej sällan fått tillgodonjutas i mål om hemskillnad, äktenskapsskillnad och boskillnad, även om ansökningsvägen valts. Också i andra ansökningsärenden hade fri rättegång förekommit, om än detta varit mera ovanligt. För egen del uttalade de sakkunniga, att det icke syntes strida vare sig mot ordalagen i 1 § av lagen eller mot det ifrågavarande institutets allmänna karaktär att medgiva fri rättegång i sådana genom ansökan inför rätta bragta saker, där ansökningsberörde även annan än sökanden och tvist i det särskilda fallet förelåge mellan flera parter. I sådant fall måste nämligen rättegång i den bemärkelse ordet hade i 1 § av lagen anses ha kommit till stånd. Såsom exempel på dylika fall nämndes ansökan om omyndigförklaring av person som motsatte sig detta yrkande. Långt mer tvivelsamt bleve enligt de sakkunnigas mening bedömandet i sådana ansökningsärenden, där något verkligt tvåpartsförhållande icke uppstode eller ens kunde uppstå, t. ex. vid ansökan om tillstånd till adoption, vid makars gemensamma ansökan om hem-, äktenskaps- eller boskillnad, vid egen ansökan om försättande i konkurs eller om omyndigförklaring m. m. Ehuru det enligt deras mening bäst skulle överensstämma med lagstiftningens principer att ej medgiva fri rättegång i dylika fall, funno de sig — med hänsyn till de fördelar som, särskilt i områden utan rättshjälpsanstalt, vore förenade med rådande praxis att medgiva fri rättegång även då hemskillnad, äktenskapsskillnad och boskillnad begärdes ansökningsvägen — icke böra föreslå någon ändring i lagen i syfte att utesluta icke tvistiga ansökningsärenden från dess tillämpningsområde.

I ett par över betänkandet avgivna remissyttranden påyrkades, att möjligheten att i ansökningsärenden erhålla fri rättegång i den omfattning de sakkunniga funnit rimlig måtte uttryckligen lagfästas. Departementschefen fann emellertid icke lämpligt att upptaga förevarande spörsmål till reglering innan gränsen mellan mål och ärenden blivit bättre klarlagd, vilket väntades komma att ske i samband med utarbetandet av följdförfattningar till nya RB.

Numera har den 20 december 1946 (nr 807) utfärdats en lag om handläggning av domstolsärenden, avsedd att träda i kraft samtidigt med nya RB. Denna lag — som bygger på ett av processlagberedningen upprättat förslag — avser ärenden angående rättsvård, som allmän underrätt har att upptaga självmant eller efter ansökan och som ej enligt lag eller författning skola handläggas i den för tvistemål eller brottmål stadgade ordningen, dock ej ärenden som angå straff eller annan med brott förenad påföljd. I processlagberedningens motiv erinrades bland annat, att rättsvårdsärendena från processuell synpunkt företedde betydande olikheter med rättegångsmålen. I ett stort antal ärenden föreläge ej, såsom i rättegångsmålen, förutsättningar för en kontradiktorisk förhandling, då i dessa ärenden något partsförhållande ej vore för handen. I andra ärenden åter förekomme en viss, mer eller mindre skarpt utbildad intresse motsättning. När avgörandet sålunda kunde komma att inverka även på andras rättsställning, borde dessa höras. Handläggningen borde då i regel äga rum vid förhandling, och de rättsägare som ägde föra talan borde intaga partsställning. I överensstämmelse härmed föreskrives i 4 och 5 §§ lagen om handläggning av domstolsärenden, att om för ärendes prövning sökanden eller annan som ärendet angår finnes böra höras muntligen, rätten skall utsätta förhandling samt att om sådan förhandling i tillämpliga delar skall gälla vad i nya RB är stadgat om huvudförhandling i tvistemål.

I 1946 års promemoria anfördes, att man med hänsyn till nu berörda omständigheter syntes kunna räkna med att i framtiden förhandling regelmässigt komme att hållas i ärende vid underrätt däri tvist rådde. Det framhölls tillika, att i de fall, då muntlig förhandling ej ansåges behöflig eller ärende upptogs omedelbart av hovrätt, något behov av fri rättegång sannolikt i regel ej komme att föreligga även om tvist vore för handen. Önskemålet att fri rättegång må kunna erhållas i tvistiga ansökningsärenden borde därför enligt promemorian kunna anses bli skäligen tillgodosett genom en föreskrift att förmånen i fråga finge beviljas, förutom i »mål», även då förhandling utsatts i ärende som avsåges i lagen om handläggning av domstolsärenden. En dylik föreskrift upptogs också i 1 § av det vid promemorian fogade lagutkastet.

Med anledning härav har styrelsen för *föreningen Sveriges häradsövdingar* anført följande.

Det synes principiellt riktigt att förmånen av fri rättegång utsträcker att omfatta sådana ärenden, där avgörandet kan komma att inverka även på andras rättsställning än sökandens eller där eljest en intresse motsättning föreligger av beskaffenhet att böra föranleda olika rättsägars hörande i saken. Tveksamt är däremot om förmånen i dylika fall bör begränsas på sätt i förslaget skett. Enligt 1 § första stycket i utkastet skulle sålunda fri rättegång i ärende endast kunna beviljas om förhandling utsatts i ärendet enligt bestämmelserna i 4 § i lagen om handläggning av domstolsärenden. Härigenom uteslutes emellertid dels sökanden från möjligheten att erhålla hjälp vid ärendets anhängiggörande, och dels annan, av avgörandet beroende rättsägare att redan från början erhålla biträde till bedömning av sakens betydelse för honom. Ärenden av ifrågavarande slag kunna dock ofta vara av

lika invecklad beskaffenhet som rättegångsmålen och såväl för sökanden som annan rättsägare kräva utgifter för anskaffande av skriftliga bevis eller annan utredning. Såsom exempel på dylika ärenden må nämnas sådana som angå omyndigförklaring, vårdnaden om barn, försäljning enligt lagen om samäganderätt m. fl. Enligt styrelsens mening bör förmånen av fri rättegång i princip regleras lika i rättegångsmål och sådana ärenden, där en tillämpning av nyssnämnda lagrum kan ifrågakomma.

Nedre justitierevisionen har erinrat, att lagen om handläggning av domstolsärenden icke ägde tillämpning å ärenden som anginge straff eller annan med brott förenad påföljd. På grund härav syntes det nedre revisionen tveksamt, huruvida 1 § av utkastet medgäve att den tilltalade erhöle fri rättegång därest muntligt förhör ägde rum i sådant ärende som avsåges i 19 § lagen om villkorlig dom. För en person som dömts villkorligt och därvid åtnjutit fri rättegång skulle det emellertid enligt nedre revisionens mening framstå såsom egendomligt, om han icke kunde erhålla samma förmån när fråga uppkomme om ändring av vad som föreskrivits i den villkorliga domen. Nedre revisionen föresloge därför, att rätt att bevilja fri rättegång skulle medgivas även för det fallet att förhandling utsatts i ärende som anginge straff eller annan med brott förenad påföljd.

Departementschefen.

Med anledning av vad häradshövdingföreningen anfört vill jag framhålla, att jag icke utan närmare utredning om de ekonomiska konsekvenserna är beredd att förorda att fri rättegång må komma till användning i ärenden i samma utsträckning som i rättegångsmål. I den mån behov av kostnadsfritt biträde för avfattande av ansökning eller införskaffande av utredning kan uppkomma t. ex. i ärenden angående adoption eller dödförklaring eller eljest då något motsatsförhållande till annan icke är för handen, torde detta behov få tillgodoses genom de organ som ha att meddela utomprocessuell rätts hjälp. Jag erinrar att denna utväg är den enda som står till buds, när fråga är om ansökan hos annan myndighet än domstol. Enligt min uppfattning hör alltså tillämpningen av institutet fri rättegång alltjämt vara begränsad till de fall, då det föreligger en intresse motsättning som är jämförlig med den mellan parterna i en rättegång. Såsom framhållits i 1942 års betänkande kan detta icke anses vara fallet endast därför att ansökningen måste utställas till delgivning med annan. I regel kan frågan, huruvida tvist råder, tydligen ej avgöras förrän den som sålunda skall höras yttrat sig i saken. Efter min mening skulle det därför icke vara lämpligt att, i enlighet med vad häradshövdingföreningen synes vilja förorda, medgiva rätt att bevilja fri rättegång så snart ett ärende angår annan än sökanden. Det ligger då närmast till hands att i första hand anknyta till utsättandet av muntlig förhandling. Emellertid kan det uppenbarligen förekomma fall, då det redan från början står klart att en ansökan om viss åtgärd kommer att bestridas. I dylika fall torde rätten böra kunna bevilja sökanden fri rättegång och förordna biträde åt honom redan för ärendets anhängiggörande. Likaså hör, om förhandling ej genast utsättes i ärendet, motparten kunna erhålla bi-

träde för avgivande av skriftligt svaromål. En motsvarande möjlighet synes böra finnas i ärende som rätten upptager självmant eller efter anmälan, t. ex. då fråga uppkommer om att fråntaga föräldrar vårdnaden om deras barn. På grund av vad sålunda anförts förordar jag, att fri rättegång i ärende skall kunna beviljas, förutom om muntlig förhandling utsatts, jämväl om eljest med hänsyn till ärendets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt särskilda skäl äro därtill. Jag vill erinra att frågor om hemskillnad, äktenskapsskillnad, boskillnad och omyndighetsförklaring enligt vad processlagberedningen förutsatt alltid skola behandlas såsom »mål», oaktat att de kunna väckas genom ansökan. Såvitt angår sådana frågor kommer alltså möjligheten att erhålla fri rättegång icke att vara beroende av några särskilda villkor.

Den anmärkning som framställts av nedre justitierevisionen torde böra föranleda, att med ärenden som avses i lagen om handläggning av domstolsärenden likställas övriga ärenden som ej handläggas i den för tvistemål eller brottmål stadgade ordningen.

Med avseende å möjligheterna att erhålla rättegångsbiträde vid underrätt stadgas för närvarande i 5 § första stycket, att sådant biträde må förordnas, om parten finnes icke kunna själv eller genom någon som i tjänsteställning eller eljest lämnar honom bistånd behörigen tillvarataga sina intressen vid talans anhängiggörande eller utförande. I andra stycket föreskrives emellertid tillika att rätten, där ej omständigheterna annat påkalla, bör låta anstå med förordnande av biträde för talans utförande till dess parten varit personligen tillstädes i målet och rätten därvid funnit behov av biträde föreligga.

Någon ändring i dessa bestämmelser föreslogs icke i promemorian. I några yttranden ha emellertid framställts önskemål om en uppmjukning av föreskrifterna i fråga.

Beträffande första stycket har sålunda *styrelsen för Örebro läns rätts-hjälpsanstalt* anført följande.

Tillämpningen av stadgandet att biträde må förordnas, om part finnes icke kunna själv eller genom någon, som i tjänsteställning eller eljest lämnar honom bistånd, behörigen tillvarataga sina intressen, är i fråga om barnuppfostringsmålen — för vilka ju den fria rättegången spelar en dominerande roll — mycket växlande vid olika domstolar. Vid vissa domstolar tillämpar man stadgandet så, att barnavårdsmanen som regel skall utan biträde utföra kändens talan, medan andra domstolar finna kändanden i regel vara i behov av biträde och endast i undantagsfall anse barnavårdsmanen kunna ensam sköta målet. Enligt styrelsens mening är fastställandet av faderskapet för ett barn i och för sig en så betydelsefull fråga, att barnet för tillvaratagandet av sina intressen bör äga rätt att erhålla juridiskt biträde. Barnets representant har ju ofta att taga ställning till betydelsefulla bevisningsfrågor. Det gäller exempelvis huruvida barnet skall betraktas som trolovningsbarn och, om yrkande därom anses böra framställas, att förelämba den bevisning härom, som kan åstadkommas. Av vikt är också för ombudet att tillse att barnets rätt till interimistiskt underhållsbidrag tillvaratages; de uppskov, som föranledas av de på senare åren alltmer förekom-

mande blodundersökningarna, medföra att de interimistiska underhållsbesluten fått en ökad aktualitet. Styrelsen erinrar också om att ärvdabalkssakkunnigas förslag till föräldrabalk innefattar en vidgad möjlighet för svaranden i faderskapsmål att framställa invändningar mot käromålet. Därest förslaget härutinnan upphöjes till lag, torde man alltså kunna räkna med en mera komplicerad faderskapsprocess; svaranden kommer säkerligen i större utsträckning än hittills att anlita rättegångsbiträde, och behovet av juridiskt skolat biträde på kärandesidan torde komma att ytterligare göra sig gällande. Styrelsen vill ifrågasätta, om icke vid dylikt förhållande orden »eller genom någon, som i tjänsteställning eller eljest lämnar honom bistånd» i 5 § böra kunna utgå; någon betydelse i fråga om andra mål än faderskapsmålen torde stadgandet i denna del icke ha.

Vad angår föreskriften i andra stycket, att biträde för talans utförande i allmänhet icke bör förordnas innan parten varit personligen tillstädes i målet, erinrades i promemorian att Sveriges advokatsamfund under förarbetena till 1944 års lagändring hemställt om uteslutande av detta stadgande men att departementschefen ansett att bestämmelsen vore till nytta och borde bibehållas. Dessutom anfördes, att med hänsyn till nya RB:s föreskrifter om rättegångens uppdelande i förberedelse och huvudförhandling stadgandet i fråga utan olägenhet syntes kunna kvarstå. I samband därmed framhölls emellertid att frågan om förordnande av biträde för talans utförande alltid borde avgöras innan målet företoges till huvudförhandling. Om ingen inställelse förekomme före denna förhandling, borde kravet på att parten skall ha varit personligen tillstädes följaktligen eftergivs.

Med anledning av vad som sålunda yttrats i promemorian har styrelsen för *Sveriges advokatsamfund* anfört följande.

På sätt i promemorian anförts hemställde styrelsen under förarbetena till 1944 års lagändring, att ifrågavarande bestämmelse måtte uteslutas ur lagen. Till stöd för denna hemställan åberopade styrelsen bl. a., att bestämmelsen visat sig motverka en i och för sig önskvärd koncentration av handläggningen. Styrelsen framhöll jämväl, att bestämmelsen på sina håll kommit att tillämpas rent schablonmässigt så, att rättegångsbiträde praktiskt taget aldrig förordnades, innan parten inställt sig, medan därefter biträdesförordnande meddelades, ofta utan att parten ens yttrat sig.

Den motivering, som i promemorian lämnats för bestämmelsens bibehållande, är enligt styrelsens mening icke helt klargörande. Motiveringen innefattar nämligen allenast en kortfattad redogörelse för huvuddragen av nya RB:s regler om förberedelse och huvudförhandling, utan angivande av det närmare sambandet mellan dessa regler och det spörsmål, varom nu är fråga.

Det krav på koncentration, som nya RB uppställer, avser huvudförhandlingen; motivet är att söka i omedelbarhetsgrundsatsen, som icke kan genomföras under annan förutsättning än att allt processmaterial, som får läggas till grund för domen, förebringas vid ett enda rättegångstillfälle eller i varje fall vid tillfällena, som ligga varandra så nära i tiden, att rätten, när den skall besluta dom i målet, säkert kan minnas vad som förekommit. I syfte att såvitt möjligt trygga huvudförhandlingens koncentration göres i promemorian det uttalandet, att frågan om förordnande av biträde vid talans utförande alltid bör avgöras, innan målet företages till huvudförhandling. Såvitt nämnda frågas avgörande innebär, att biträde förordnas, synes ur nu anförda synpunkter intet vara att erinra. Skulle däremot begäran om förordnande av biträde vid talans utförande avslås, kunna komplikationer av

olika slag inträffa. Det kan tänkas, att parten jämlikt 49 kap. 4 § nya RB anmäler missnöje med rättens beslut och anför besvär däröver samt att rätten enligt 49 kap. 11 § nya RB förordnar, att målet skall vila i avbidan på utgången av den missnöjdes talan. I så fall inträder ett dröjsmål med målets avgörande, som för parterna eller endera av dem kan vara synnerligen olägligt. Det kan emellertid också tänkas, att rätten, oaktat avslagsbeslutet, utsätter målet till huvudförhandling, och att det därvid visar sig, att den medellösa parten behöver biträde vid utförande av sin talan. I så fall lär det i allmänhet bliva erforderligt att uppskjuta huvudförhandlingen med allt vad detta kan innebära av kostnader och olägenheter såväl för det allmänna som för den medellöses motpart, som måhända inkallat vittnen till huvudförhandlingen.

Såvitt angår tvistemålen — och det är främst dessa som här äro av betydelse — torde part, som beviljats fri rättegång, allenast i sällsynta undantagsfall kunna undvara biträdeshjälpen vid huvudförhandlingen; skulle saken vara uppbar och parten förty själv kunna utföra sin talan, lär huvudförhandling i allmänhet komma att hållas i omedelbart samband med förberedelsen. Även om förhållandena måhända stundom te sig annorlunda, när det gäller målsägandetalan i brottmål, torde tillräcklig anledning knappast föreligga, att för dessa uppställa någon annan regel.

Med hänsyn till vad sålunda anförts bör enligt styrelsens mening positiv föreskrift meddelas av huvudsakligt innehåll, att biträde vid talans utförande regelmässigt bör förordnas, när mål utsättes till huvudförhandling, som icke hålles i omedelbart samband med förberedelse.

Ehuru omedelbarhetsgrundsatsen icke i och för sig kräver någon koncentration av förberedelsen i tvistemål eller mål om enskilt åtal, är det bl. a. av processekonomiska skäl önskvärt, att även förberedelsen bedrivs så skyndsamt som rimligen kan ske, utan att syftet med densamma äventyras. Denna synpunkt förtjänar att beaktas, icke minst när det gäller fria rättegångar. Styrelsen är av den uppfattningen, att den nu ifrågavarande bestämmelsen i 5 § andra stycket lagen om fri rättegång är ägnad att motverka förberedelsens koncentrerande till så få förhandlingstillfällen som möjligt. Reglens logiska konsekvens är nämligen den, att den medellösa parten först skall inställa sig en gång utan biträde för att ådagalägga sin oförmåga att själv föra sin talan. Ur utredningssynpunkt är denna inställelse ofta alldeles meningslös. Stundom kan den rentav leda till att parten hinner fördärva sin sak, innan ett sakkunnigt biträde får taga hand därom. Att dessa konsekvenser icke i praktiken inträffat oftare än som skett, beror säkerligen uteslutande därpå, att flertalet advokater av lojalitet mot klienten inställt sig redan vid första rättegångstillfället och själva tagit risken av att få nedläggda arbete och offra dyrbar tid utan ersättning, för den händelse biträdesförordnande icke meddelas. Denna ordning är i längden icke hållbar. Man kan icke med fog begära av en advokat, att han skall inställa sig vid rätten — måhända på annan ort — utan att veta, om han blir förordnad till biträde eller icke. Av klienten kan han icke påräkna någon gottgörelse utan att begära förskotts betalning; detta är å andra sidan av hänsyn till den omedelade klienten föga tilltalande och dessutom i de fall, där biträdesförordnande meddelas, onödigt, eftersom betalningen i sådant fall skall återställas.

Av nu anförda skäl är det önskvärt, att reglerna om förordnande av biträde vid talans utförande utformas så, att rätten har frihet att förordna sådant biträde så snart talan väckts. Vad angår biträde åt käranden bör det med hänsyn till den fullständighet som stämningsansökan enligt nya RB skall erhålla, ofta vara möjligt att redan på grund därav bedöma behovet av biträde även för talans utförande. Är det svaranden i tvistemål, som be-

viljas fri rättegång, torde rätten ej sällan kunna med ledning av stämningsansökan och uppgifter, som svaranden lämnar, redan före första inställelsen konstatera, att svaranden behöver biträde vid utförande av sin talan.

Ett särskilt skäl att lämna domstolen större frihet att förordna biträde vid talans utförande redan före första inställelsen ligger däri, att det under förutsättning att så sker ej sällan torde bliva möjligt för parten att redan till första inställelsen i tvistemål medföra sådan utredning, att målet kan föreläggas till huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelsen. Såvitt angår fri rättegång å svarandesidan i tvistemål, tillkommer ytterligare det skälet, att svaranden kan behöva hjälp av biträde för att kunna utnyttja sin lagliga rätt att vid första inställelsen såsom svaromål åberopa av honom ingiven skrift. I brottmål kan ju den misstänkte erhålla offentlig försvarare redan under förundersökningen.

Styrelsen är sålunda av den meningen, att lagen icke bör lägga hinder i vägen för rätten att, där så befinner lämpligt, förordna biträde vid talans utförande redan före första inställelsen inför rätta. Har sådant biträde ej tidigare förordnats, bör detta kunna ske vid första inställelsen, även om parten då ej är närvarande. I mål, där förberedelse skall äga rum torde det ej sällan vara möjligt att påbörja eller t. o. m. slutföra förberedelsen utan att parten personligen behöver infinna sig. När omständigheterna äro sådana, att partens personliga inställelse icke är av behovet påkallad för förberedelsens främjande, saknas enligt styrelsens mening tillräckliga skäl att påfordra den medellöses inställelse enbart därför att han skall få tillfälle att ådaga-lägga sin oförmåga att själv sköta målet. Även utan partens personliga inställelse bör rätten i allmänhet kunna bedöma, huruvida de i 5 § första stycket lagen om fri rättegång bestämda förutsättningarna för förordnande av biträde vid talans utförande föreligga. Mycket ofta kommer emellertid parten att på grund av stadgandet i 11 kap. 5 § nya RB vara personligen närvarande.

Den ifrågavarande bestämmelsen i 5 § andra stycket lagen om fri rättegång har tillkommit för att förhindra, att rättegångsbiträde förordnas, där detta ej behövs. Slopas denna bestämmelse, kan det kanske någon gång inträffa, att biträde förordnas, ehuru detta ej varit oundgängligen nödvändigt; denna olägenhet är dock enligt styrelsens mening väsentligt mindre än de nackdelar, som äro förknippade med en bestämmelse, ägnad att i stor utsträckning framtvunga onödiga resor för medellösa parter och onödiga uppskov i målet.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer styrelsen, dels att bestämmelsen i 5 § andra stycket måtte uteslutas ur lagen, dels att föreskrift meddelas därom, att, där ej särskilda skäl till annat föranleda, biträde vid talans utförande alltid bör förordnas, när mål utsältes till huvudförhandling, som icke hålles i omedelbart samband med förberedelse.

Styrelsen för *föreningen Sveriges härads hövdingar* har likaledes ansett det angeläget att rättegångsbiträde skulle kunna förordnas utan avvaktan på partens personliga inställelse. Bortsett från det onödiga uppskov som detta dröjsmål ej sällan medförde vore även de förberedande förhandlingarna ofta av så krävande natur att det icke kunde anses riktigt att parten skulle tvingas att själv utföra sin talan. Saknaden av biträde försvårade såväl sakens förlikande under förberedelsen som dennas fullständighet. Utsikterna att omedelbart kunna övergå till huvudförhandling bleve mindre, och då huvudförhandlingen sedermera ägde rum kunde bristerna i förberedelsen oftare än eljest skulle blivit fallet komma att medföra överraskningsmoment och

krav på ny eller fortsatt huvudförhandling. Utginge man från att förutsättningen i första stycket måste vara för handen, d. v. s. att parten funnes ej själv kunna behörigen utföra sin talan, kunde det enligt styrelsens mening icke anses klokt att riskera sådana olägenheter som de sålunda nämnda enbart för vinnande av den säkerligen obetydliga besparing som det nu ifrågasvarande stadgandet kunde medföra.

Även *hovrätten över Skåne och Blekinge* samt *styrelsen för Örebro läns rättshjälpsanstalt* ha på liknande skäl ifrågasatt om det funnes anledning att bibehålla kravet på personlig inställelse innan biträde för talans utförande förordnas.

Departementschefen.

För egen del anser jag mig icke böra förorda att någon ändring vidtages i 5 § första stycket. Villkoret att rätten funnit parten ej kunna själv eller genom någon, som i tjänsteställning eller eljest lämnar honom bistånd, behörigen tillvarataga sina intressen infördes år 1929 för att förmå domstolarna att iakttaga större återhållsamhet vid meddelande av biträdesförordnanden. Med bestämmelsen i fråga avsågs att understryka, att särskilt rättegångsbiträde icke borde förordnas t. ex. åt målsägande i brottmål eller kärke i faderskapsmål, om erforderligt bistånd kunde lämnas av åklagaren eller barnavårdsmannen. Vad målsägande beträffar kommer en sådan erinran framdeles snarast att vara mera påkallad än nu. I 22 kap. 2 § nya RB har nämligen föreskrivits, att om enskilt anspråk grundas å brott som hör under allmänt åtal, åklagaren är skyldig att på målsägandens begäran i samband med åtalet förbereda och utföra även målsägandens talan, om det kan ske utan olägenhet och hans anspråk ej finnes obefogat. Såvitt denna bestämmelse kan tillämpas bör målsäganden tydligen ej skäligen kunna påfordra att erhålla biträde enligt lagen om fri rättegång. Även för barnuppfostringsmålens del torde stadgandet alltjämt ha en uppgift att fylla. Som framgår av lagtexten bör emellertid i dylikt mål förmånen av rättegångsbiträde ej förvägras modern, om ej barnavårdsmannen besitter sådan kompetens att han är fullt skickad att tillvarata hennes intressen i målet. Tydligt är att den nya rättegångsordningen måste medföra en skärpning av kraven i detta avseende.

Den i andra stycket meddelade föreskriften att parten bör ha varit personligen tillstädes innan biträde för talans utförande förordnas tillkom likaledes år 1929. Från processuell synpunkt är denna regel uppenbarligen icke utan betänkligheter. Dess ekonomiska betydelse torde i praktiken redan nu vara ganska ringa och kommer att ytterligare minskas genom processreformen. Under den nya rättegångsordningen lär det nämligen endast mera sällan komma att inträffa, att part som fått fri rättegång finnes vara i stånd att på egen hand utföra sin talan. Med hänsyn till vad sålunda anförts och då stort avseende tydligen måste fästas vid de på praktisk erfarenhet grundade yttranden som från domar- och advokathåll avgivits i ämnet, förordar jag att den ifrågasvarande bestämmelsen upphäves. Däremot finner jag

icke tillrådligt att, på sätt advokatsamfundet föreslagit, stadga att biträde för talans utförande regelmässigt bör förordnas när mål utsättes till huvudförhandling som icke hålles i omedelbart samband med förberedelse. En sådan regel skulle för övrigt knappast låta förena sig med föreskrifterna i första stycket.

Beträffande biträde i överrätt var ursprungligen endast föreskrivet, att om hovrätt eller högsta domstolen i allo eller i huvudsakliga delar bifölle ändringssökande av part som åtnjöte fri rättegång, ersättning av allmänna medel kunde i det slutliga utslaget tillerkännas biträde som parten anlitat för rättegången i överrätten.

I två vid 1939 års riksdag väckta motioner (I: 21 och II: 49) framhölls, att denna ersättningsregel visat sig medföra avsevärda svårigheter för medellösa parter att erhålla advokathjälp i högre instans. Överrätternas befogenhet att tillerkänna biträde i fri rättegång gottgörelse av allmänna medel borde därför utvidgas. Första lagutskottet anförde i utlåtande över motionerna (nr 7), att osäkerheten i fråga om möjligheterna att erhålla ersättning till biträde i överrätt sannolikt i många fall ledde antingen till att parten nödgades avstå från att utföra sin talan i överrätten eller också till att den advokat, som av hänsyn till parten åtog sig att sköta hans sak i överrätten, åsamkades direkta utgifter, oaktat det ur alla synpunkter måste anses ha varit erforderligt för parten att anlita biträde. Därtill komme att den utsträckta användningen av muntliga förhör i hovrätt föranledde ökat behov av biträde i denna instans. Utskottet ansåge därför en utvidgning av den fria rättegången i den riktning motionärerna åsyftat böra övervägas. Utskottets utlåtande godkändes av riksdagen, som i skrivelse den 1 mars 1939 (nr 67) anhöll att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning om ändrade bestämmelser i förevarande hänseende.

Riksdagens skrivelse lämnades av Kungl. Maj:t till de förut omnämnda sakkunniga. Dessa framhöllö i sitt betänkande, på tal om biträdeshjälpen i allmänhet, att enskilda parter, synnerligast ur de mindre bemedlade befolkningslagren, regelmässigt hade stora svårigheter att utan bistånd föra sin talan i andra mål än de allra enklaste. I fråga om biträdesförmånen i överrätt anförde de sakkunniga att även om klagande parts ändringssökande i ingen eller blott obetydlig del vunne bifall, parten kunde ha haft skälig orsak att draga målet under överrättens prövning och därvid anlita biträde. Jämväl i dylikt fall borde möjlighet finnas att tillerkänna biträdet ersättning. Dessutom borde enligt de sakkunnigas mening beaktas, att svarande i överrätt ofta behövde hjälp för svaromåls avgivande. Särskilt om muntligt förhör ägde rum, vore det ej sällan önskvärt att båda parterna biträdades av lämpliga personer. De sakkunniga förordade därför, att också den som lämnat part med fri rättegång biträde vid avgivande av svaromål i överrätt skulle kunna tillerkännas ersättning av allmänna medel, om överrätten funne att behov av sådant biträde förelegat.

I ett över betänkandet avgivet yttrande föreslog Svea hovrätt, att om hov-

rätt utsatte muntligt förhör i mål där part hade fri rättegång, hovrätten skulle äga förordna någon att mot ersättning av allmänna medel biträda parten vid förhöret.

Både de sakkunnigas och hovrättens förslag blevo med vissa jämkningar genomförda vid 1944 års lagändring. För närvarande gäller sålunda, att om part som i hovrätt åtnjuter fri rättegång anlitat biträde för rättegången därstädes, hovrätten må på partens begäran i det slutliga utslaget tillerkänna biträdet ersättning av allmänna medel, om parten ägt grundad anledning att fullfölja talan och därvid haft behov av biträde eller om parten med hänsyn till målets beskaffenhet haft behov av biträde för avgivande av svaromål. Har hovrätt utsatt muntligt förhör i mål där part åtnjuter fri rättegång, äger hovrätten på partens begäran förordna lämplig person att biträda honom vid utförande av hans talan i hovrätten, om parten är i behov av sådant biträde. Vad nu sagts om hovrätt äger motsvarande tillämpning beträffande högsta domstolen.

I 1946 års promemoria erinrades, att enligt nya RB prövningen i överrätt i allmänhet skall grundas på en muntlig huvudförhandling. Dessutom framhölls, att det med hänsyn till de uppgifter som vid sådan förhandling skulle ankomma på parterna syntes kunna antagas, att hjälp av rättskunnigt biträde regelmässigt bleve erforderlig därvid. I många fall komme syftet med förhandlingen sannolikt ej att kunna förverkligas på ett tillfredsställande sätt om ej parterna biträdades av personer med juridisk skolning. Även frånsatt den ökade muntligheten kunde det enligt promemorian förväntas att biträdesbehovet i överrätt komme att bli mera framträdande än nu. Med de fordringar nya RB uppställde i fråga om innehållet i fullföljdsinlaga och gemäle komme nämligen skriftväxlingen att bli en ganska krävande uppgift. Ej minst bleve detta fallet i högsta domstolen, där frågan om meddelande av prövningstillstånd skulle avgöras på grundval av det skriftliga materialet.

På grund av vad sålunda anförts föreslogs i 10 § av det vid promemorian fogade lagutkastet att den som enligt lagen om fri rättegång erhållit biträde vid talans utförande i underrätt alltid skulle få på det allmännas bekostnad anlita detta biträde även i överinstanserna. Någon särskild behovsprövning skulle alltså icke förekomma i nu åsyftade fall. Om parten ville anlita annat biträde än det av underrätten förordnade eller om någon, som icke åtnjuter fri rättegång vid underrätten eller ej haft förordnat biträde där, ville erhålla kostnadsfri biträdeshjälp i högre instans, skulle enligt utkastet härför krävas särskilt förordnande på motsvarande sätt som är stadgat i fråga om underrättsprocessen. I promemorian framhölls, att eftersom behov av bistånd uppenbarligen kunde föreligga redan för avfattande av fullföljdsinlaga, samt sådan inlaga enligt nya RB skulle avlämnas till den lägre rätten, förordnandet, intill dess fullföljd skett, borde kunna meddelas av denna domstol. För att detta skulle vara möjligt även då sökanden ej förut åtnjuter fri rättegång i målet borde jämväl frågan om fri rättegång i överrätten kunna, innan fullföljd ägt rum, prövas av den lägre instansen. I enlighet härmed föreskrevs i 15 § andra stycket i utkastet att rätten, oaktat att den skilt målet från sig,

skulle äga att, till dess part fullföljt talan eller tiden för sådan talan utgått, bevilja parten fri rättegång i högre rätt och förordna biträde åt honom för rättegången därstädes.

Mot den lösning av frågan om biträde i överrätt som sålunda förordats i promemorian har icke framställts annan anmärkning än att styrelsen för föreningen *Sveriges häradshövdingar* — som förklarat sig vilja på det kraftigaste tillstyrka den ifrågasatta ändringen i 10 § — anfört vissa betänkligheter mot det i 15 § föreslagna stadgandet om befogenhet för rätten att sedan den skilt målet från sig bevilja fri rättegång och förordna biträde för talans fullföljande i högre rätt. Härom har styrelsen bland annat yttrat följande.

Mot detta stadgande synes till en början kunna invändas att, då enligt huvudregeln i 10 § överrätten själv äger bevilja fri rättegång i dit fullföljt mål, det icke är uteslutet att part samtidigt ansöker såväl i underrätten som i överrätten, vilka domstolar kunna komma till olika resultat, eller i varje fall att part vars ansökning av underrätten avslagits, i stället för att fullfölja talan mot detta beslut, till överrätten inger ny ansökan. Har underrätten väl bifallit ansökningen om fri rättegång men ej tillmötesgått partens begäran om biträde eller förordnat annat biträde än parten begärt, kunna liknande komplikationer uppstå, därest parten förnyar sin ansökan i överrätten.

De största betänkligheterna mot förslaget torde emellertid sammanhånga med de sakliga grunder, efter vilka underrättens avgörande av frågan skall ske. Redan prövningen av de ekonomiska förutsättningarna för bifall till ansökningen måste ofta komma att te sig synnerligen vanskligh. Dessa förutsättningar äro i förevarande fall beroende av de sannolika kostnaderna för rättegången i överrätten, vilka ställa sig olika alltefter det processförfarande som kan väntas komma till användning och böra beräknas efter i överrätten tillämpade grunder, varom underrätten ej äger närmare kännedom. Underrättens avgörande skall emellertid även grundas på ett bedömande av huruvida förutsättningarna för fri rättegång enligt 1 § 2 stycket föreligga eller ej. Underrätten skall således avgöra bl. a. om det kan anses vara av ringa betydelse för parten eller ej, om hans talan vinner prövning i överrätten.

Det torde knappast kunna undvikas att den underrätt, vars dom part vill överklaga, kommer i en skev ställning då det gäller på ovan angivna grunder fatta beslut i en fråga, som kan vara avgörande för om överklagandet kommer till stånd eller ej. Det kan med viss sannolikhet förutses, att detta bedömande endast i alldeles uppenbara fall kan komma att medföra ett avslag å ansökningen.

På nu anförda skäl anser styrelsen riktigast att 15 § 2 stycket i lagutkastet utgår. Därest man emellertid trots därmed förenade, påtagliga olägenheter skulle vilja bibehålla en möjlighet att få den föreliggande frågan prövad i underrätten, synes detta knappast kunna låta sig göra på annat sätt än att underrättens avgörande gives provisorisk karaktär och har avseende allenast på »rättegångens anhängiggörande» i överrätten d. v. s. på de åtgärder för talans fullföljd, som skola vidtagas inom den i 50 kap. 5 § resp. 51 kap. 5 § nya rättegångsbalken angivna tiden. Efter utgången av denna tid, varunder frågan om fri rättegång i överrätten ej bör få annorledes än efter besvär över underrättens däröver meddelade beslut komma under överrättens bedömande, bör överrätten upptaga frågan till slutligt avgörande.

Departementschefen.

Uppenbart är, att det för part, som behöver fri rättegång eller biträde för att kunna fullfölja talan till högre rätt, i allmänhet måste innebära en betydande lättnad att för ändamålet kunna vända sig till den domstol där målet sist handlagts och dit fullföljdsinlagan skall ingivas. Stundom kan det emellertid vara fördelaktigare för parten att i stället göra ansökan hos överrätten. Starka praktiska skäl tala således för att båda dessa utvägar hållas öppna. Den omständigheten att parten därigenom kan få tillfälle att, om ansökan avslås av den ena domstolen, förnya den hos den andra torde ej behöva medföra alltför stor olägenhet. I ärenden gäller som allmän regel att avslag å en ansökning ej hindrar att den upprepas.

Ej heller synes avgörande vikt böra fästas vid invändningen att svårigheter skulle möta mot en fri och allsidig prövning i den lägre rätten. Den uppskattning av kostnaderna för rättegången i överrätten som erfordras för ett riktigt bedömande av sökandens betalningsförmåga torde i det skede varom nu är fråga ofta ske lättare i den lägre instansen än i överrätten, som icke äger någon kännedom om målet. Detsamma torde gälla med avseende å den prövning som skall grunda sig på sakens betydelse. Jag erinrar att denna prövning icke skall avse frågan om partens utsikter att vinna bifall till sin talan utan endast taga sikte på vikten av det personliga eller ekonomiska intresse som står på spel.

Vad häradshövdingföreningen anført bör följaktligen enligt min uppfattning icke föranleda att promemorians ståndpunkt i denna del frånträdes. Det må framhållas att de fall då part har behov av fri rättegång i överrätt, ehuru denna förmån ej åtnjutits vid underrätten, framdeles torde bli talrikare än nu. Åtskilliga personer i det inkomstläget att fri rättegång vid underrätt ej kan beviljas dem böra skäligen kunna påräkna fri rättegång i överrätt med hänsyn till de ökade kostnaderna för överrättsförfarandet enligt den nya ordningen.

Vidkommande valet av biträde stadgas nu, att om målets beskaffenhet fordrar det, bör till biträde utses någon som avlagt för utövande av domarämbete föreskrivna kunskapsprov. Dessutom gäller emellertid som allmän regel att vid förordnande av biträde den utsedde må, när skäl därtill äro, berättigas att sätta annan lämplig person i sitt ställe.

Vad sålunda föreskrivits överensstämmer i huvudsak med vad som stadgas i den samtidigt med lagen om fri rättegång tillkomna lagen angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad. Beträffande sådant biträde kommer processreformen att medföra en skärpning av behörighetsvillkoren. Enligt nya RB må nämligen till offentlig försvarare ej förordnas annan än den som är advokat, d. v. s. tillhör det i 8 kap. nämnda balk omförmälda allmänna advokatsamfundet. Den förordnade må ej utan rättens medgivande sätta annan i sitt ställe. Sådant medgivande bör enligt motiven icke vara generellt utan avse viss person som rätten godkänner.

I nu ifrågavarande promemoria angående ändring i lagen om fri rättegång anfördes på denna punkt, att övervägande skäl syntes tala för att även beträffande biträde enligt sistnämnda lag uppställa det kravet att han skulle vara advokat. Med avseende å biträdes rätt att sätta annan i sitt ställe förordades däremot, att de nuvarande bestämmelserna skulle bibehållas i stort sett oförändrade. Som skäl härför anfördes att en övergång till den regel som i sådant hänseende skulle gälla i fråga om offentlig försvarare kunde medföra vissa praktiska olägenheter. Bland annat bleve biträdet därigenom förhindrad att låta talan i överrätt utföras av annan utan att det medgivits av överrätten. För landsortsadvokaterna vore det emellertid ofta förenat med svårigheter att utan eftersättande av andra viktiga göromål inställa sig personligen i hovrätt eller högsta domstolen. Med hänsyn härtill borde det enligt promemorian i viss utsträckning överlåtas åt dem själva att bedöma, huruvida sådan inställelse vore påkallad eller om partens intressen vid överrättsförhandlingen lika väl kunde tillvaratagas av någon i domstolsorten bosatt advokat. Från kostnadssynpunkt vore det tydligen önskvärt att sistnämnda utväg begagnades när det utan olägenhet låte sig göra.

I enlighet med vad sålunda yttrats föreskrevs i det vid promemorian fogade lagutkastet, dels att till rättegångsbiträde skulle förordnas advokat som funnes lämplig därtill, och dels att biträdet, när skäl därtill förekomme, finge i samband med förordnandet berättigas att sätta annan behörig person i sitt ställe.

Förslaget att endast advokat må förordnas till rättegångsbiträde har föranlett erinran endast från *styrelsen för Örebro läns rättshjälpsanstalt*, som hemställt om sådan ändring att domstolen kunde, liksom nu, till biträde förordna hos rättshjälpsanstalt eller samfundsledamot anställd jurist, även om denne ännu icke vunnit inträde i advokatsamfundet.

Mot den i utkastet upptagna regeln om biträdes rätt att sätta annan i sitt ställe har anmärkning framställts i flera remissyttranden.

Styrelsen för *föreningen Sveriges häradsövdingar* har sålunda uttalat att det med hänsyn till stadgandet i 8 kap. 5 § nya RB kunde ifrågasättas om regeln i fråga kunde bibehållas i oförändrat skick.

Svea hovrätt har ansett starka skäl tala för att jämväl annan än advokat i undantagsfall finge anlitas som ersättare. Om advokat på grund av sjukdom eller av annat vägande skäl bleve förhindrad att inställa sig vid rätten, kunde det stundom vara lämpligare att till ersättare utsåges någon hos honom anställd jurist — även om denne icke vore advokat — än att för uppdraget anlidades annan advokat, som icke alls vore insatt i målet. Det borde vidare beaktas att i mål, vari advokat vid rättshjälpsanstalt uppträdde som biträde, parten i regel åtnjöte fri rättegång. Om vid anstalten tjänstgörande befattningshavare som vore jurist men icke medlem av advokatsamfundet aldrig skulle kunna få ersätta advokat i sådan rättegång, komme därför befattningshavarens utbildning i förande av andras talan inför rätta att bli mycket eftersatt. På grund av det anförda har hovrätten hemställt att lagtexten på förevarande punkt måtte givas sådan avfattning att, när skäl äro därtill,

rättegångsbiträdet undantagsvis kan bemyndigas att till ersättare utse annan rättsbildad person än advokat.

Styrelsen för *Sveriges advokatsamfund* har på enahanda skäl hemställt om sådan uppmjukning av den föreslagna bestämmelsen, att som ersättare kunde användas jämväl hos den förordnade advokaten anställt rättsbildat biträde. I samband därmed har styrelsen erinrat att en sådan uppmjukning icke skulle innebära att biträdeshjälpen i fria rättegångar bleve av lägre kvalitet än i andra mål. Även i mål där fri rättegång ej beviljats vore advokaterna nödsakade att i viss utsträckning begagna sina biträdande jurister som substitut.

Departementschefen.

De anmärkningar som sålunda framställts mot utkastet torde böra föranleda vissa jämkningar. Att uppställa advokatkompetens som behörighetsvillkor i fråga om förordnat biträde men tillåta att även annan än advokat må begagnas som ersättare kan efter min mening icke anses tilltalande. Det skulle ej heller vara väl förenligt med den i 8 kap. 5 § nya RB meddelade bestämmelsen om skyldighet för advokat att, därest biträde åt part som åtnjuter fri rättegång ej kan erhållas efter frivilligt åtagande, vid domstol i det län där han har sitt kontor mottaga förordnande som sådant biträde. Lämpligast synes vara att genomgående bestämma behörighetsområdet så att det jämte advokater omfattar även andra som avlagt för utövande av domarämbete föreskrivna kunskapsprov. Av lagtexten torde emellertid böra framgå, att vid meddelande av förordnande visst företräde bör givas åt advokat.

Från de utgångspunkter för vilka sålunda redogjorts har, på grundval av förenämnda lagutkast, inom departementet upprättats förslag till *lag angående ändring i lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång*. Jag övergår nu till behandlingen av de särskilda bestämmelserna i detta förslag.

1 §.

Enligt den nuvarande lydelsen av första stycket i denna paragraf må fri rättegång i första instans förekomma vid allmän underrätt, polisdomstol och krigsrätt samt första domstol i jorddelningsmål och vattenmål. Enär polisdomstolarna skola avskaffas i samband med rättegångsreformen, ha dessa domstolar uteslutits ur uppräknigen. Vad krigsrätterna beträffar pågår utredning om deras avskaffande i fredstid. Härtill har emellertid ej kunnat tagas hänsyn i förevarande sammanhang, eftersom beslut i frågan icke kan meddelas innan nya RB trätt i kraft. Underdomstolarna i jorddelningsmål och vattenmål ha ansetts böra erhålla de numera i lag fastställda beteckningarna ägodelningsrätt och vattendomstol. I övrigt föreslås den sakliga ändringen att fri rättegång skall kunna beviljas även vid arbetsdomstolen. Detta torde nämligen vara en förutsättning för att muntlighetsgrundsatsen skall kunna i full utsträckning tillämpas jämväl i där anhängiga mål. Ändringen i fråga har föranlett en jämkning i rubriken till lagens första avdelning.

Avfattningen av lagtexten på förevarande punkt har hittills ansetts hindra att fri rättegång beviljades hos lagsökningsdomare. Enligt en den 20 december 1946 (nr 808) utfärdad ny lagsökningslag, som skall träda i kraft den 1 januari 1948, skall anordningen med särskild lagsökningsdomare upphöra. I stället skola mål om lagsökning och betalningsföreläggande (nu »handräckning för fordran») upptagas av rätten. Framdeles kommer alltså fri rättegång att kunna erhållas även i dylika mål. Detta torde särskilt kunna få betydelse, därest sökande i mål om betalningsföreläggande, på sätt nya lagsökningslagen medger, vill påkalla muntlig förhandling i målet.

I anslutning till nyssnämnda stadgande föreskrives, såsom förut nämnts, i första stycket att beslut om fri rättegång skall avse visst »mål». I promemorian anfördes att övervägande skäl syntes tala för att de förmåner, som följde med fri rättegång, i brottmål borde kunna få åtnjutas redan under förundersökningen. För att möjliggöra detta föreslogs en jämkning i 3 §. Skånska hovrätten har erinrat att den ifrågavarande grundsatsen borde tydligt komma till uttryck i 1 §. Med anledning härav har i departementsförslaget i 1 § första stycket upptagits ett stadgande att vad där sägs om mål skall äga motsvarande tillämpning å förundersökning i brottmål. Enahanda föreskrift har meddelats beträffande ärende som avses i lagen om handläggning av domstolsärenden eller eljest ej skall handläggas i den för tvistemål eller brottmål stadgade ordningen. De begränsningar som enligt vad jag förut sagt ansetts böra gälla i fråga om rätten att bevilja fri rättegång i ärenden ha angivits i tredje stycket.

Sistnämnda stycke innehåller för närvarande en föreskrift att i mål rörande brott som må åtalas av allmän åklagare fri rättegång ej må beviljas målsägande i annat fall än att åklagaren anhängiggjort talan i målet. Någon ändring i denna bestämmelse ifrågasattes icke i den till grund för förslaget liggande promemorian. Det framhölls emellertid att därest målsägande ensam förde talan om skadestånd eller annat enskilt anspråk på grund av brott utan att tillika framställa något ansvarsyrkande, målet enligt nya RB icke skulle betraktas som brottmål utan som tvistemål. Detta medförde, att stadgandet komme att få avsevärt minskad betydelse.

I det yttrande över promemorian som avgivits av föreningen Sveriges häradshövdingar har ifrågasatts, om ej bestämmelsen i 22 kap. 2 § nya RB om viss skyldighet för åklagare att i samband med åtal utföra även målsägandens talan borde föranleda att nu åsyftade stadgande i lagen om fri rättegång ersattes med en föreskrift att fri rättegång överhuvud ej finge beviljas målsägande i mål rörande brott som hörde under allmänt åtal, där ej antingen ett utförande av hans talan genom åklagaren ansåges medföra sådan olägenhet att skyldighet därutinnan enligt 22 kap. 2 § nya RB ej föreläge eller ock rätten jämlikt 5 § samma kapitel förordnat, att målsägandens talan skulle handläggas som särskilt mål.

Som jag förut framhållit kan en målsägande, vars talan finnes kunna föras av åklagaren, icke anses ha något berättigat anspråk på att erhålla biträde enligt förevarande lag. Därav följer emellertid ej att han icke skulle kunna

ha behov av fri rättegång. Den omständigheten att hans talan utföres av åklagaren befriar honom nämligen icke från skyldighet att utgiva ersättning till vittne eller vidkännas kostnad för annan bevisning som påkallats utslutande i hans intresse. En bestämmelse av det innehåll härads hövdingföreningen förordat skulle därför enligt min uppfattning vara alltför restriktiv. Även i det slutliga förslaget har följaktligen nu ifrågavarande föreskrift bibehållits utan saklig ändring. Enär beteckningen »brott som hör under allmänt åtal» i nya RB begagnas även för angivelsebrott, har emellertid en formell jämkning vidtagits i stadgandet.

2 §.

I detta lagrum har nuvarande första stycket utslutits. Enligt förslaget skola nämligen under 15 § upptagas allmänna bestämmelser om vem som har att meddela beslut i frågor som avses i lagen.

3 §.

Enligt första stycket i dess nuvarande lydelse skall part, som fått fri rättegång, bland annat åtnjuta den förmånen att kostnad för delgivning av stämning och sådant rättens beslut, varav motparten skall erhålla del, samt för inkallelse av vittnen, som åberopas av parten, i regel skall gäldas av allmänna medel. I 33 kap. 4 § nya RB föreskrives att all delgivning i rättegång, däribland delgivning av vittneskallelser, skall ske genom rättens försorg, såvida ej part begär att själv få ombesörja delgivningen och rätten finner, att denna uppgift utan olägenhet kan anförtros honom. Beträffande kostnad för delgivning, som sker genom rättens försorg, meddelas i 33 kap. 26 § bestämmelser av innebörd att sådan kostnad i allmänhet skall utgivas av den part i vars intresse delgivningen företages. Jag ämnar emellertid senare i dag anmäla förslag, att kostnaden i stället skall bestridas av det allmänna, om ej annat för visst fall angivits i lag eller författning. Särskild föreskrift i lagen om fri rättegång erfordras följaktligen endast för sådana fall och de fall då part fått tillstånd att själv ombesörja delgivning. I förslaget har bestämmelsen avfattats så, att part med fri rättegång njuter den förmånen att av allmänna medel skall utgå delgivningskostnad som eljest skolat åligga parten.

Paragrafen innehåller vidare vissa stadganden angående bestridandet av kostnad för bevisning.

Härom var ursprungligen endast föreskrivet att ersättning till vittnen, som åberopats av parten, under viss förutsättning skulle gäldas av allmänna medel. I samband med tillkomsten av 1934 års lag om bevisning genom sakkunnig infördes därutöver en bestämmelse att även ersättning till sakkunnig som utsetts av rätten skall gäldas av allmänna medel, om ersättningen enligt lag skall utgivas av parten.

Enligt nya RB kan part bli pliktig att utgiva ersättning till vittne även om parten ej själv påkallat vittnets hörande. Därest rätten självant förordnat om vittnesförhör i dispositivt tvistemål eller mål rörande ansvar för målsägandebrott, skola nämligen förekommande vittneslöner utgivas av parterna

en för båda och båda för en. På grund härav påkallas en motsvarande utvidgning av den förmån med avseende å vittneskostnader som för närvarande följer med fri rättegång. Lämpligast synes vara, att därest i fall som nu är i fråga endera parten åtnjuter fri rättegång, vittnesersättningen alltid får utgå av allmänna medel. Härigenom vinnes att den blir underkastad samma begränsningar som i allmänhet gälla beträffande ersättning av allmänna medel till vittnen.

Beträffande ersättning till sakkunnig är likaledes föreskrivet, att sådan ersättning under vissa förhållanden skall utgivas av parterna solidariskt. Övervägande skäl synas tala för att i dylika fall tillämpa samma regel som nyss förordats i fråga om ersättning till vittne.

Vid sidan av stadgandena om vittnes- och sakkunnigbevisning innehåller nya RB bestämmelser även om skriftliga bevis och om syn. Beträffande skriftliga bevis stadgas bland annat, att om någon, som ej är part, efter anmodan av part eller rätten tillhandahållit skriftlig handling, vederbörande äger rätt till ersättning för kostnad och besvär efter vad rätten prövar skäligt. Har handlingens företeende påkallats av enskild part, skall ersättningen utgivas av parten. Bevisning genom syn kan förekomma i två olika former. För skärskådan av fastighet, föremål som ej lämpligen kan flyttas till rätten eller plats där viss händelse timat kan rätten hålla syn på stället. Kostnaden för sådan syn skall i dispositiva tvistemål och mål om ansvar för målsägandebrott utgivas av den part som påkallat synen eller, om denna äger rum på båda parternas begäran eller efter rättens eget initiativ, av parterna solidariskt. Därest föremål som äger betydelse som bevis utan olägenhet kan flyttas till rätten, äger rätten förelägga den som innehar föremålet att tillhandahålla det för syn i domstolens lokaler. Om innehavaren icke är part, skall ersättning utgå till honom i enlighet med vad som är stadgat beträffande företeende av skriftligt bevis. Enahanda ersättningsrätt föreligger, om någon som ej är part tillhandahållit sakkunnig visst föremål för besiktning.

Tydligt torde vara, att förmånen av fri rättegång bör medföra befrielse från kostnader av nu ifrågavarande slag lika väl som från vittneslöner och ersättningar till sakkunniga. Om kostnad för syn på stället eller ersättning för företeende av skriftligt bevis eller för tillhandahållande av föremål för syn eller besiktning enligt lag skall utgivas av part som åtnjuter fri rättegång eller av sådan part och motparten solidariskt, bör följaktligen beloppet i stället utgå av allmänna medel.

På grund av det anförda ha nu gällande bestämmelser om kostnad för bevisning, då part har fri rättegång, i förslaget ersatts med ett allmänt stadgande att sådan kostnad skall utgå av allmänna medel, om kostnaden enligt lag skall utgivas av parten eller av parterna en för båda och båda för en. Därvid har dock, i anslutning till vad nu gäller beträffande ersättning till vittnen, såsom ytterligare förutsättning uppställts att beviset ej förebragts utan skäl. Av villkoret att betalningsskyldighet för parten skall vara föreskriven i lag torde med erforderlig tydlighet framgå att stadgandet icke skall tillämpas t. ex. å kostnad för anskaffande av läkarintyg eller intyg om barns

utvecklingsgrad vid födelsen. I sådant hänseende böra bestämmelserna i 4 § sista stycket lagen om fri rättegång alltjämt lända till efterrättelse.

I anslutning till vad sålunda föreslagits har, till förebyggande av tvekan, tillika angivits, att om kostnad för bevisning enligt vad därom stadgats skall betalas i förskott, även sådant förskott skall utgå av allmänna medel.

4 §.

Jämlikt första stycket av denna paragraf må under vissa förhållanden part som åtnjuter fri rättegång tillerkännas ersättning av allmänna medel för resekostnad i samband med personlig inställelse i målet. Som villkor härför gäller för närvarande att parten enligt lag varit skyldig eller eljest av rättens ordförande anmodats att komma personligen tillstädes eller ock ålagts personlig inställelse av rätten. Enligt nya RB skall part som har att infinna sig personligen alltid kallas genom rättens försorg. Detta har föranlett viss jämkning i paragrafen. Skälen för de ändringar som eljest föreslås i lagrummet framgå av vad som anförts vid 2 §.

5 §.

I 15 § föreskrives för närvarande att vad i lagen sägs om rättegångsbiträde ej skall äga tillämpning i fall då, enligt vad särskilt är stadgat, häktad eller vid krigsdomstol tilltalad är berättigad erhålla sådant biträde. Enligt nya RB äger i brottmål den misstänkte alltid erhålla offentlig försvarare, om hans rätt finnes ej kunna tillvaratagas utan biträde. På grund härav har nyssnämnda bestämmelse om begränsning av möjligheten att förordna biträde enligt lagen om fri rättegång ändrats till att avse biträde åt misstänkt i brottmål överhuvud. I samband därmed har stadgandet flyttats till första stycket av förevarande paragraf. Beträffande de övriga ändringar som vidtagits i paragrafen ber jag att i huvudsak få hänvisa till det förut anförda. Jag vill därutöver endast nämna, att förslaget — i likhet med det tidigare utkastet — innehåller ett stadgande att biträde skall kallas till huvudförhandling eller annat rättens sammanträde för förhandling. Häradshövdingföreningen hade i sitt yttrande över utkastet hemställt, att denna bestämmelse, såsom varande rent processuell, icke måtte medtagas. Då den torde kunna få viss praktisk betydelse har jag emellertid ej ansett lämpligt att låta den utgå.

6 §.

Under denna paragraf meddelas för närvarande en föreskrift om rätt för den som har fri rättegång att få delgivning ombesörjd av rätten eller dess ordförande. Då nya RB såsom redan nämnts förutsätter, att officialdelgivning skall vara det normala i all slags rättegång, har nu åsyftade bestämmelse ansetts böra utgå. I stället ha i paragrafen intagits vissa nya stadganden.

I den till grund för förslaget liggande promemorian erinrades i förevarande sammanhang, att den gällande lagen angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad förbjöde att häktad, som åtnjutit fri rättegång, i det slutliga utslaget förpliktades att gottgöra statsverket ersättning till biträde, såvida han ej dessförinnan förklarats förlustig sagda förmån. Någon motsvarande föreskrift funnes ej i nya RB beträffande ersättning till offentlig försvarare. På grund därav och då någon saklig ändring icke syntes vara påkallad, borde enligt promemorian ett stadgande i ämnet i stället meddelas i lagen om fri rättegång.

Samtidigt berördes ett likartat spörsmål. På sätt framgår av vad jag förut anfört skall enligt nya RB kostnad för bevisning, som rätten självant införskaffat, i vissa fall utgivas av parterna en för båda och båda för en. Vid 3 § har föreslagits, att därest i dylikt fall någondera parten åtnjuter fri rättegång, kostnaden i stället skall bestridas av det allmänna. I den mån nya RB ej föreskriver skyldighet för parterna att utgiva kostnad som nu är i fråga skall sådan kostnad redan enligt nämnda balk utgå av allmänna medel. Vid målets avgörande skall emellertid den tappande parten i regel förpliktas att återgälda beloppet till statsverket. I promemorian anfördes att sistnämnda regel tydligen icke borde äga tillämpning i fråga om part som åtnjöt fri rättegång. Denne borde nämligen icke komma i sämre ställning i nu åsyftade fall än om kostnaden enligt lag skolat utgivas av honom.

Bestämmelser i enlighet med vad sålunda yttrats upptogs i 6 § av det vid promemorian fogade lagutkastet.

Skånska hovrätten har i sitt yttrande över promemorian erinrat att enligt nya RB tolk i vissa fall ägde åtnjuta ersättning av allmänna medel samt att i tvistemål sådan ersättning skulle återgäldas till statsverket i enlighet med reglerna om skyldighet att betala rättegångskostnad. Efter hovrättens mening borde förmånen av fri rättegång medföra befrielse även från dylik återbetalningsskyldighet. Föreskrift därom borde följaktligen upptagas i 6 §.

Den sålunda framställda anmärkningen har jag ansett böra beaktas. Med hänsyn härtill och då vad som är stadgat om ersättning till tolk äger motsvarande tillämpning beträffande stenograf, har i förslaget angivits, att part som åtnjuter fri rättegång, ej må i målet förpliktas gottgöra statsverket ersättning till offentlig försvarare, tolk eller stenograf eller kostnad som enligt föreskrift i nya RB av allmänna medel utgått för bevisning varom rätten självant föranstaltat.

8 §.

Enligt första stycket i denna paragraf skall, om part som åtnjutit fri rättegång sedermera jämlikt 7 § förklarats förlustig, rätten i regel vid målets avgörande förpliktas honom att ersätta statsverket vad enligt 3, 4 eller 5 § skolat gäldas av allmänna medel. Med hänsyn till vad i nya RB är stadgat om rättegångskostnad i brottmål påkallas ett undantag från denna regel. När allmänt åtal ogillas, må enligt 31 kap. 2 § nya RB rätten tillerkänna den

tilltalade ersättning av allmänna medel bland annat för inställesekostnad och kostnad för bevisning, om åtalet anställt utan skäl eller på grund av omständigheterna i målet synnerlig anledning eljest förekommer därtill. Avvisas eller avskrivs allmänt åtal, må sådan ersättning alltid tillerkännas den misstänkte. Tydligt är att tilltalad som skulle varit berättigad att erhålla ersättning i sålunda angiven ordning icke bör kunna åläggas betalningsskyldighet till statsverket enligt nu förevarande lagrum. En bestämmelse att så icke må ske har därför upptagits i förslaget.

I andra stycket föreskrives för närvarande, att därest part som har fri rättegång ej sålunda ålagts återbetalningsskyldighet till statsverket, sådan skyldighet skall åläggas motparten, om denne tappar målet och enligt lag är skyldig att ersätta vinnande parts rättegångskostnad. Enligt nya RB gäller som huvudregel, att tappande part oavsett målets mer eller mindre tveksamma beskaffenhet är pliktig att gottgöra motparten hans kostnader. Har den vinnande genom försumlig processföring förorsakat onödiga utgifter, skall han dock själv svara för dessa utgifter. Han kan således endast erhålla ersättning för sina nödvändiga utgifter med avdrag för den merkostnad som vållats motparten. Om rättegången redan från början varit onödig, kan den vinnande parten förpliktas att gottgöra motparten hela hans kostnad. Vad sålunda är stadgat om part äger i stort sett motsvarande tillämpning beträffande intervenient som ej intager partsställning. Finner rätten att ställföreträdare, ombud, biträde eller försvarare genom vårdslöshet eller försummelse varit vållande till kostnad som den part för vilken han uppträder skall ersätta motparten, må rätten förplikta honom att solidariskt med parten svara för denna kostnad. Dessutom kan vittne eller sakkunnig åläggas att ersätta parterna kostnad som vållats genom hans försummelse. De regler nya RB sålunda innehåller om skyldighet att ersätta rättegångskostnad böra tydligen lända till efterrättelse även beträffande kostnad som enligt lagen om fri rättegång utgått av allmänna medel. I överensstämmelse härmed har ifrågavarande bestämmelse erhållit ändrad avfattning i förslaget.

Under begreppet »motpart som är skyldig att gälda vinnande parts rättegångskostnad» innefattas för närvarande även åklagare som anses icke ha haft skäl att anställa åtal. Enligt nya RB kan åklagare aldrig förpliktas att ersätta tilltalad hans utgifter å målet. Om sådana omständigheter föreligga att den tilltalade anses skäligen böra erhålla gottgörelse för dylik kostnad, skall denna ersättning, såsom förut nämnts, i stället utgå av allmänna medel. Vad statsverket sålunda utgivit kan emellertid återkrävas av åklagaren, därest han finnes ha väckt åtal utan skäl. Återbetalningsskyldighet må också, i den omfattning som finnes skälig, åläggas målsägande, om denne utan skäl gjort angivelse eller eljest föranlett åtalet. Har den tilltalade haft fri rättegång, bör uppenbarligen en motsvarande ersättningsplikt kunna föreskrivas i fråga om den kostnad statsverket fått vidkännas med anledning av den fria rättegången. I förslaget har därför meddelats ett stadgande som öppnar möjlighet därtill.

9 §.

De nuvarande bestämmelserna i detta lagrum ha med hänsyn till innehållet i 49 kap. 7 § nya RB och 15 § i förslaget fått utgå. I stället har i paragrafen upptagits en föreskrift att vad i 8 § är stadgat skall äga motsvarande tillämpning när förundersökning, varunder den misstänkte åtnjuter fri rättegång, nedlägges eller avslutas utan att åtal mot honom väckes. I anslutning härtill har stadgats skyldighet för åklagaren att hos rätten göra anmälan om förundersökningens nedläggande eller avslutande.

10 §.

I denna paragraf angives vilka rättigheter skola tillkomma part som åtnjuter fri rättegång i hovrätt.

Enligt första styckets nuvarande lydelse skall parten i första hand äga tillgodonjuta de förmåner som omförmålas i 3 §.

Under andra stycket föreskrives bland annat, att vad i 4 § första och andra styckena är stadgat om rätt att erhålla gottgörelse av allmänna medel för rese- och uppehållskostnad i samband med personlig inställelse skall äga motsvarande tillämpning, därest tilltalad som i hovrätten åtnjuter fri rättegång personligen inställt sig vid muntligt förhör eller hovrätten ålagt annan part med fri rättegång att komma personligen tillstådes vid sådant förhör. Tilltalad intager alltså såtillvida en särställning som gottgörelse till honom må utdömas även om han infunnit sig utan föreläggande av hovrätten. Sedan numera i nya RB meddelats bestämmelse att tilltalad skall kallas att infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätt — förutom i vissa grövre brottmål — även eljest så snart hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen, torde tillräcklig anledning icke föreligga att bibehålla nämnda särställning. Det vid 4 § förordade villkoret, att parten förelagts att infinna sig personligen, bör därför gälla generellt även i hovrätt.

På grund av vad sålunda anförts och då 10 § andra stycket i övrigt endast innehåller en föreskrift om motsvarande tillämpning av bestämmelserna i 4 § tredje stycket, har lagrummet i fråga fått utgå och erforderlig hänvisning till 4 § i stället upptagits i första stycket.

Nuvarande tredje och fjärde styckena, som avse frågan om rättegångsbiträde i hovrätt, motsvaras av andra stycket i förslaget. Beträffande innehållet i detta stycke ber jag få hänvisa till vad jag förut anförde.

Under tredje stycket i förslaget har, med den jämkning som betingas av eljest föreslagna ändringar, upptagits det stadgande som nu har sin plats i femte stycket.

Nuvarande sista stycket har fått utgå. Vid tillkomsten av nya RB har nämligen förutsatts att talan skulle få fullföljas mot hovrättens beslut i här avsedda frågor.

11 §.

Enär numera i nya RB uttryckligen föreskrivits att Konungens domsrätt utövas av högsta domstolen, har lydelsen av denna paragraf ansetts böra jämkas i överensstämmelse därmed.

Motsvarande anpassning föreslås med avseende å överskriften till 10 och 11 §.

13 §.

I viss överensstämmelse med vad nu är stadgat i lagen angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad ha bestämmelserna om återbetalningskyldighet till statsverket i förevarande paragraf utvidgats att omfatta även det fall som avses i 6 § i förslaget. I övrigt ha vidtagits en del jämkningar i anslutning till de ändringar som föreslagits i 8 §.

14 §.

I första stycket av denna paragraf föreskrives nu, att vittnesersättning som enligt lagen skall gäldas av allmänna medel skall utgå efter enahanda grunder och i samma ordning som stadgas angående ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål. Med denna hänvisning åsyftas i första hand lagen den 4 juni 1886 angående ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål. Det är avsett att nämnda lag vid nya RB:s ikraftträdande skall ersättas av en ny lag, gällande för alla de fall då ersättning till vittne författningsenligt skall utgå av allmänna medel. Förslag till sådan lag har genom proposition (nr 8) förelagts 1947 års riksdag. Erforderliga föreskrifter om utbetalande av ersättning, som avses i förslaget, och om förskott å dylik ersättning komma att meddelas i administrativ ordning. Med hänsyn till vad sålunda anförts är det ej längre påkallat att särskilda bestämmelser angående beräkning och utbetalning av vittneslöner upptagas i lagen om fri rättegång. Stadgandet i detta ämne har därför fått utgå.

Nuvarande andra och tredje styckena innehålla föreskrifter angående bestämmande av ersättning till biträde. Härom stadgas bland annat, att biträdet äger åtnjuta arvode för det arbete han nedlagt å rättegången samt gottgörelse för nödvändiga utgifter. Arvode och gottgörelse för utgifter skola bestämmas var för sig. Dessutom är föreskrivet, att vid bestämmande av ersättning hänsyn bör tagas till inställelse vid rätten å samma rättegångsdag i annat mål.

Under förarbetena till 1944 års lagändring framställde styrelsen för Sveriges advokatsamfund den anmärkningen mot sistnämnda bestämmelse, att lagtexten borde klart utvisa att icke arvodet utan allenast ersättningen för resekostnader, vivre och tidsspillan träffades av stadgandet i fråga. Med anledning därav anförde dåvarande departementschefen att det syntes honom ligga i sakens natur att arvodet, i vad det avsåge biträdets sakliga insats i målet, bestämdes utan hänsynstagande till andra mål samt att han följaktligen icke funnit påpekandet föranleda något förtydligande.

I sitt nu avgivna remissyttrande har advokatsamfundets styrelse förnyat sin hemställan att regeln om hänsynstagande till biträdets inställelse samma dag i annat mål måtte omformuleras så, att därav klart framginge att bestämelsen icke avsåge arvodet. Till stöd härför har styrelsen anført, att samfundet och häradshövdingföreningen enats om att advokaternas kostnadsräkningar borde uppställas så, att beloppen uppdelades i tre grupper, nämligen dels utlägg (inklusive dagtraktamente), dels ersättning för rese- och väntetid, och dels arvode (för arbetet utom rätta och vid rätten). Om ett ombud eller biträde hade flera mål samma dag, vore det riktigt att uppdelat utlägg, dagtraktamentet och ersättningen för rese- och väntetid på de olika målen. Däremot kunde det icke anföras något sakligt skäl för att av sådan anledning reducera arvodet. Erfarenheten gäve emellertid vid handen att nu ifrågavarande bestämmelse i lagen om fri rättegång ej sällan felaktigt tillämpades så att även arvodet nedsattes när biträdet hade flera mål.

Med anledning av vad sålunda anförts har lagtexten i förslaget erhållit något ändrad avfattning. Dessutom ha vissa andra redaktionella jämkningar vidtagits samt nuvarande sista stycket uteslutits. Att beslut om ersättning till biträde genast skall gå i verkställighet framgår redan av nya RB, och föreskrift om skyldighet för rätten att kostnadsfritt tillhandahålla skriftligt besked om beslutet kan utan olägenhet meddelas i administrativ ordning.

15 §.

De nuvarande föreskrifterna i denna paragraf ha, såsom framgår av det förut anförda, i förslaget ersatts med ett nytt stadgande av större räckvidd i 5 § första stycket. I stället ha här upptagits vissa bestämmelser om behörighet att meddela beslut i frågor som avses i lagen samt om fullföljd av talan mot sådant beslut.

För närvarande gäller, att frågor, som äga samband med fri rättegång, i allmänhet skola prövas av fullsutten rätt. I vissa fall må dock, om rätten ej sitter, beslut i stället meddelas av dess ordförande. Har ordföranden avslagit ansökan om fri rättegång eller om förordnande av biträde eller har han till biträde förordnat annan än part föreslagit, må parten hos rätten påkalla ny prövning av frågan. Däremot kan beslut som meddelats av rättens ordförande icke överklagas i hovrätten.

Enligt nya RB är allmän underrätt alltid domför med en lagfaren domare vid handläggning som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället. Vad överrätterna beträffar äger Kungl. Maj:t förordna, att åtgärd som avser allenast måls beredande må vidtagas vid hovrätt av en ledamot eller en tjänsteman i hovrätten och vid högsta domstolen av nedre justitierevisionen eller en tjänsteman vid denna. Beslut, som enligt vad nu sagts meddelas av lagfaren domare i underrätt, av ledamot eller tjänsteman i hovrätt eller av nedre justitierevisionen eller tjänsteman vid denna, betraktas såsom rättens beslut och kan överklagas i vanlig ordning. Tydligt är, att dessa regler böra tillämpas även beträffande frågor som avses i förevarande lag. Såvitt angår de all-

männa domstolarna har därför i förslaget endast angivits, att beslut enligt lagen meddelas av rätten.

Detta stadgande kan utan svårighet tillämpas även i fråga om arbetsdomstolen. Enligt det förslag till lag angående ändring i lagen om arbetsdomstol som den 7 februari 1947 remitterats till lagrådet skall nämligen arbetsdomstolen vid handläggning, som ej sker vid huvudförhandling, i allmänhet vara domför med ordföranden eller en lagfaren tjänsteman vid domstolen. För krigsrätternas, ägodelningsrätternas och vattendomstolarnas del finnas icke några motsvarande regler om rättens domförhet. I sak torde emellertid vid dessa domstolar böra gälla detsamma som vid de allmänna underrätterna. I förslaget har därför meddelats bestämmelse att när krigsrätt, ägodelningsrätt eller vattendomstol ej håller sammanträde, domstolens beslutanderätt må utövas av krigsdomaren, ägodelningsdomaren eller vattenrättsdomaren. Dessutom har föreskrift givits, att talan mot beslut av krigsdomare, ägodelningsdomare eller vattenrättsdomare må fullföljas i samma ordning som är föreskriven för klagan över krigsrätts, ägodelningsrätts eller vattendomstols beslut.

Slutligen har, på skäl som förut angivits, i paragrafen upptagits ett stadgande om befogenhet för rätten att, sedan den skilt målet ifrån sig, under fullföljdstiden bevilja part fri rättegång i högre rätt samt förordna biträde åt honom för rättegången därstädes.

17 §.

Beträffande skälen för den jämkning som föreslås i detta lagrum hänvisas till vad som anförts vid 6 §.

Den föreslagna lagen bör träda i kraft samtidigt med nya RB, d. v. s. den 1 januari 1948. Övervägande skäl synas tala för att den erhåller tillämpning även i mål som jämlikt föreskrifterna i promulgationslagen till nya RB alltjämt skola behandlas enligt nuvarande rättegångsordning. Härifrån bör dock göras undantag, såvitt grundsatsen i fråga skulle medföra att part under övergångstiden komme i sämre ställning än hittills. Då enligt 25 § promulgationslagen till nya RB mål, som före nämnda balks ikraftträdande väckts vid polisdomstol, skall slutbehandlas där, bör sålunda även efter den 1 januari 1948 fri rättegång kunna beviljas vid sådan domstol. I mål som skall behandlas enligt äldre RB bör vidare den nuvarande föreskriften i 6 § lagen om fri rättegång om rätt att få vissa delgivningar och inkallelser verkställda genom rättens eller dess ordförandes försorg alltjämt lända till efter rättelse. I dylikt mål skola nämligen nya RB:s delgivningsregler icke äga tillämpning. Har brottmål avgjorts av underrätten före den 1 januari 1948, skola ej heller stadgandena i nya RB om offentlig försvarare tillämpas vid överrätterna. På grund härav bör tilltalad i sådant mål fortfarande kunna erhålla biträde i den ordning som nu stadgas i 10 § tredje och fjärde styckena förevarande lag.

Jämväl de regler som för närvarande meddelas i 9 § samt 10 § sista stycket och 14 § sista stycket böra i viss utsträckning gälla även efter den nya lagens ikraftträdande. Nya RB:s bestämmelser om fullföljd av talan och omedelbar verkställighet av vissa beslut skola nämligen enligt 12 § promulgationslagen till nämnda balk ej tillämpas i fråga om beslut som meddelats före den 1 januari 1948 och ej heller eljest beträffande hovrätts beslut i mål som av underrätten avgjorts före nämnda dag.

Vid förslaget ha fogats övergångsbestämmelser i enlighet med det sålunda anförda.

Härefter hemställer föredraganden, att lagrådets utlåtande över ifrågavarande lagförslag, av den lydelse bilaga¹ till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Karl Gustaf Grönhagen.

¹ Denna bilaga, som fränsett vissa redaktionella jämkningar är lika lydande med det vid propositionen fogade lagförslaget, har här uteslutits.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 11 mars 1947.

N ä r v a r a n d e:

justitieråden LAWSKI,
GYLLENSWÄRD,
NISSEN,
regeringsrådet KUYLENSTIERNA.

Enligt lagrådet den 10 mars 1947 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementensärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 28 februari 1947, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag angående ändring i lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, föredrogs inför lagrådet av hovrättsassessorn S. Strömberg.

Lagrådet lämnade förslaget utan erinran.

Ur protokollet:

Ake Mossler.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 11 mars 1947.

N ä r v a r a n d e:

Ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, QUENSEL, MYRDAL, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, anmäler efter gemensam beredning med cheferna för social- och finansdepartementen lagrådets den 11 mars 1947 avgivna utlåtande över det den 28 februari 1947 till lagrådet remitterade förslaget till *lag angående ändring i lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång*.

Föredraganden hemställer att förslaget, som av lagrådet lämnats utan erinran, måtte efter vissa redaktionella jämkningar jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Sven Leffler.

Stockholm 1947. Kungl. Boktryckeriet P. A. Norstedt & Söner.

470879